

Avafors bruksmiljö

Riksintresse kulturmiljö, Luleå kommun

Länsstyrelsen
Norrbotten

Det ensliga läget vid den idag fritt strömmande Vitån som fungerade som både kraftkälla och transportled. Till höger i bilden ser man grunder efter hyttlämningar som rostugnar och kolhus, smedja och andra verksamhetsbyggnader kring masugnsruinen.

Avafors BD 39

Motivering

Bruksmiljö som representerar inledningsfasen i Gällivaremalms kapitalisering. Avafors speglar hur lokaliseringen av den tidiga järnframställningen styrdes av tillgången till träkol och vattenkraft.

Historiskt och nationellt sammanhang

Gällivaremalmen har varit känd sedan 1600-talet, men började inte brytas förrän vid 1700-talets mitt. Masugnen vid Avafors togs i bruk 1834. I masugnen smältes malmen till tackjärn som vattenvägen transporterades till nästa steg i järnframställningen i Vitåfors, 13 km bort! Masugnar slukade väldiga mängder kol. I Avafors förbrukades runt 7 000 m³ under ett normalår. Träkol var känsligt och förlorade i kvalitet om det transporterades långa sträckor. Därför styrdes lokaliseringen av hyttor och bruk av tillgången till träkol (skog) och vattenkraft.

Det var först vid 1800-talets slut som det genom ny teknik som bl. innebar att stenkolet ersatte träkolet, blev möjligt att centralisera produktionen. De små bruken och hyttorna tystnade då för gott. När verksamheten i Avafors lades ned 1887, hade hyttan varit i drift under sammanlagt 39 år. Konjunkturen i kombination med skiftande tillgång till malm och kol gjorde att verksamheten periodvis låg nere vid dessa små anläggningar.

Risk för påtaglig skada på riksintresset

- Åtgärder som påverkar vattendragets väg och flöde
- Intrång av ny bebyggelse/nya anläggningar inom hyttmiljön och inom direkt synhåll från hyttmiljön
- Att skada eller ta bort grunder och rester av rostugnar, kolhus, smedja och andra verkshus.
- Att skada, ta bort eller fylla igen grunder och källargropar efter arbetarebostäder
- Att ta bort eller täcka över hela eller delar eller slaggvarpsansamlingen nedanför masugnen

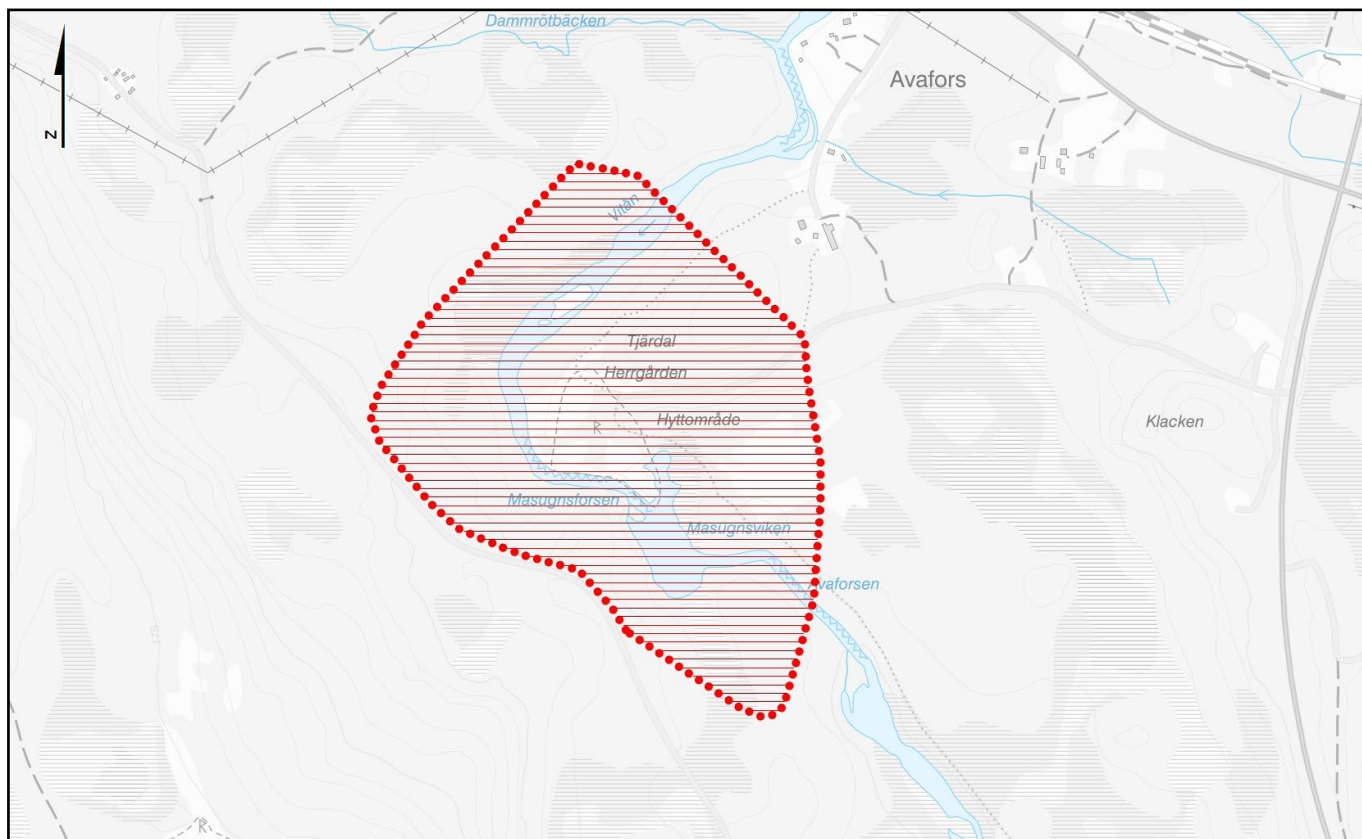
Riksintressets uttryck – spåren som gör historien synlig i landskapet

Slätterängar kring husgrunderna gör att även den oinvigde kan ana att detta är en plats där människor bott. Rester efter arbetarbo-städer i form av stenmurar, husgrunder och prydliga stenmurade källargropar nordväst i området.

Den övertorvade masugnsruinen representerar navet i bruksmiljön. I förgrunden syns en stor slaggvarp med blåskimrande slagg belägen nedanför masugnen som drevs mellan 1834 och 1887,

Kartan visar riksintressets avgränsning.

Om riksintressen för kulturmiljövård

- Bestämmelser om riksintressen för kulturmiljövård finns i Miljöbalken 3 kap 6 §. Det är Riksantikvarieämbetet som tar beslut om att ett område är riksintresse för kulturmiljö.
- Områden av riksintresse prövas i ärenden som handlar om ny eller ändrad markanvändning, som bygglov och detaljplaneläggning, vid väg och järnvägsbyggen, i ärenden som gäller vindkraft, gruvbrytning m.m.
- En kulturmiljö av riksintresse är ett område som tydligare än andra speglar en epok eller betydelsefull historisk samhällsprocess.
- Riksintresseområden kan tåla olika typer av förändringar. Gränsen för vad som tillåtet går vid "påtaglig skada".
- Påtaglig skada uppstår när upplevelsen av det historiska sammanhang, eller den epok som miljön representerar, blir kraftigt störd eller försvinner. Påtaglig skada kan även uppstå till följd av åtgärder som sker utanför områdets gräns.